

JÓSIKA MIKLÓS' REGÉNYEIRŐL

S A REGÉNYIRODALOMRUL ÁTALÁBAN.

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR.

I.

Ki egy nemzetet akar megismerni, az annak irodalmán szokott legelőbb is széttekinteni. A nemzetek' literatúrája rendszerint jellemöknek hőmérője. Jellemző sajátságok, különös lelkület, erények és bűnökkel bírnak a népek, és az irodalom' őszvesége némileg visszatükrözi azokat.

Dé másfelől, midőn egy nép' irodalmi történetét vizsgálod, számtalan jellemvonás, nem egy ápróbb célzás kerül ki figyelmed', ha a népnek — mellynek irodalmát kutatod — szokásait, erkölcsét, gyarlóságait és erényeit nem ismered. És egy elszigetelt széttekintés a nemzetek' irodalmi fölött, azoknak krónikáikbani elegendő jártasság nélkül, moppant tévedéssé tornyosulna, miként ha egymást követő századokon át változhatlan kitarással szerelmet és bört éneklő dalnokok' sonettjeiből azon következtést húznád ki, hogy azon országok mind megannyi boldog Arcadiák, mellyek fölött csupa hú Damonok' szerelmei s a kaczér Phyllis' epedése közt lengének át egy örökös aranykor' rózsaszármjai.

Pedig — tanúság erre a nemzetek' irodalmi története — némileg mégis igaz: hogy a vértusák és forradalmak közepett mindig szerelmet énekelt a költő, mindig dalt zenge az égi lant.

De miként politikai életben, úgy az irodalmakban is vannak zenélések, és ezek természetesen amazoknak viselik némileg jellemét. És a zenélések, miként népeknél úgy irodalmakban is, nagy távra esnek

egymástól, s az azok közti hézagokat értelmi mértékre vonni, vagyis órul óra, évről évre kijelelni akarni a nemzeti értelmiség' fokonskinti növekedését vagy módosultát ép olly lehetlen volna, mint lombos rengetegnek — melly kárpátok' gerinczein tenyész — meglesni naponkinti öregbülését.

Mi már bennünket illet, hahogy jelen irodalmunk' ütereit tapogadjuk, ebben a politikai élet' lázasb lüktetését valóban érezzük, s habár átalában véve nem is állíthatnók : mikép az élénk politikai mozgalom, melly legújabb időkben elméket izgat, könyveinkbe is merőben átment volna, *) — hihetőleg mert az jelen conjuncturáink között nem is történhetnék — nem kell mégis sem különös szemesség, sem valami mély tapintat kitalálni amaz új tendenciák' végkülönbségeit, mellyek hunyáskodva jelentkeznek szemünk előtt, hogy annak idején majd villámrajgókként szétdörögjenek.

De míg a titkos vajudozás szokott lassusággal, de biztosan véghez megy, vagyis míg a politikai átalakulás' kezeloi az évek' huzamos lánczain át újrászületési zarándokságuk' végczélját elérik, addig is — bár a politikai centaur minden ifju erőt, minden zöld életet elemészteni szeretne — a költő, mondom, énekel, a tudós elmélkedik, a művész fest, a szobrász teremt, a kézmives dolgozik és a pap imádkozik. És azt hinnéd egy külön életet élnek ők, s pedig éppen ezeknek életük a való élet, s nem azoké, kik (bátor a conventionalis társaság, a politikai testületek azt hiszik, hogy ezek egy költött életet élnek,) magoknak ollykor elérhetlen eszképeket teremtvé, annyiszor chimaerák után száguldanak.

Csakhogy a dalnok énekében, tanulmányaiban a tudós, a festő vásznán, szobrász márványában, munkáiban a kézmives, és istenes fohászaiiban a pap időről időre fölföl szokta jegyezni a korszakot, mellyben élnek, kijelelvé azon események' ellencsapásait, mellyek — mint szépm mondja Chateaubriand — nagyobb bőségben kényteték megáradni verejtékeik, fohászai és szellemőknek ajándokit.

Mondtuk már magyar irodalomruli czikkeink' valamellyikében, mikép legújabb literaturánkat neme az éretlen epedésnek bizonyos bal irányok felé jellemzi. A haladó pártok' nemesb iránya, néha félreértve, éretlen buzgóságtul korbácsolva néha egész sergét zászlója alá gyűjté az újoncz íróknak. Ezek aztán önmagokat félreértik. Vallástalanság, melly kétkedéssel kezdődve hitlenséggé aljasul, kezdi föltűni ollykor hydrate-

*) Időszaki sajtónkrul nem szólunk.

jét ez ifju nemzedék' gyűgyögéseiben. Vallástalanság, melly maga után húzza a féketlenséget, a demoralisatiók' s illoyalítások' minden nemeit. És e hamis fordulatot, ezen átirányokat a józanság' ős vágásába, még pedig minden tétova nélkül, visszavinni: ez volna minden szigorú kritikának kötelessége. Mert értekező nem kétkedik egy perczig sem, mi szerint csak az erős meggyőződés, nem pedig gyáva habozás szüli az ilyes eredményeket, s hogy kétségbe kellene esnünk valamint az irodalom úgy a politika felől is, habogy binni nem lehetne, mikép alakulni kezdő nemzeti életünk, úgy fejledező irodalmunk' szívgyökében is az erőny és a hit és az erkölcs' tisztasága fogják végre is fölűtni örök qltárukat. De nem kétkedik abban sem, hogy valamint író, ki haboz és tapogatózik, úgy kritika is, melly önmagát kétségbe hozza, elvész, el semmisül ama félszégben, mert nem birandják ama határozottan higgadt jellemet soha, melly minden magasb szellemek' sajátja. *)

Csupa tájékozásul néhány töredékforgácsokban e lapra vázolt eszméink' lánczolatát, — mellyet azonban e százszor érdekes tárgyról végtelenig fűzhetnénk, ha idő és hely ömlengő vágyaink' ellenében tiltólag nem állanának — amaz apostoli szellem' ihletes szavaiban némileg fölhaláljuk. Fölidéztük vala már ezeket egy alkalommal, de mert az új Hunnia igen szereti az új Franciaországot utánóztatni, nem lehet azokat elég gyakran ismételni.

Azt lehetne mondani — ezek szavai **) — mikép korunkat a szellemi tehetségek' bizonyos általános időtlensége nyomja, s hogy a polgári társasági viszonyokban avatlan kezekkel dulongás, mi mindent meddővé tesz, nem csak szellemi, de a physikai természet' elkorcsulásában is jelenkezik. Vess egy tekintetet — mond ő, honára irányozva szavait — azon ivadékokra, mellyek a XIV. Lajos' századára következtek. Hol vannak ama nyugodt és fölséges alaku, ama nemes tartású és öltöztetű férfiak, fénytiszta nyelvök, bajnoki classicus tekintetökkel, hol vannak ama művészetlelkesítette hódítók? Keresstük, de nem találjuk. Ismeretlen emberkéek sétálgatnak, mint pygmeusok, egy mult kor' emlékeinek magas ívei alatt. Nyers homlokaikon önzés fészkel és Isten' megvetése, elveszték ők az öltözet' nemességével a nyelv' tisztaságát is, s nem is fiainak, hanem inkább amaz őket megelőző nagyszertű faj' bölcszainak tartanád.

*) Kaleidoscop. 3. köt.

**) Chateaubriand.

Az új iskola' tanítványai, nem tom micsoda igazsággal — mond ő — szeplősítik a képzelődést, de melly nem a valódi igazság. Stíljök száraz, kitételük őszintlen, képzelődésük szeretet és lángnélküli, semmi fölkenység, semmi gazdagság, semmi egyszerűség bennük. Nem érez az ember valami teljet, táplálót munkáikban; nincs azokban nagyszerű, mert hiányzik belőlük az Istenség. Amaz enyhe vallás — ama harmóniás műszer helyett, mit XIV. Lajos' korának írói, ékesszólásuk' kellő hangjának eltalálására használtak, a mostani írók egy szűk philosophiával élnek, melly analizál és újra analizál minden dolgot, czirkalommal mérki ki az érzékeket, számtan alá vonja a lelket, s a mindenséget — oda értve magát az Istent — egy a semmiségből mulékony levonásig reducálja.

Ámde törpül is naponnan századunk' távképe, míg ama másik emelkedni látszik azon mértékben, amint attól távozunk; egyik szétterül, míg másika égbe száll. És hiába kísértik marczangolni szegények a Bossuetk' és Racine-ok' szellemét; mert ezek' sorsa hasonló lesz Homér' ama roppant alakjához, melyet ott amaz ős idők mögött szemlélünk: elsötétül az ugyan néha a portul, mit egyegy század okoz, midőn összeomlik; de mihelyt eloszlott a felleg, újra megjelenni látjuk a fölső ges alakot, melly hogy átturalhassa az új romokat is, még nagyszerűbbé magasult! *)

Mennyiben illeszthetők e gyászos észrevételek a magyar viszonyokra, minő lényeges utósó különbségeket statuiroz a két nemzet' politikai és irodalmi stadiumának egymástóli roppant különbsége, azt a józan olvasó' megválasztó ítéletére bizzuk; mi csak azt érezzük és nyitlan ki is mondjuk, miszerint mellyről' szólottunk a fiatal íróserég; miként a párt, mellynek politikai színét az új Hunnia viseli, eszköze lehetne ugyan egy biztos újrászületésnek, melly erőteljes izmaik között termékenynyé válhatnék, ha élet' teljében pezsgő erejüket haszontalan gyerekségekre nem vesztegetnék. És itt van újra idő és alkalom általunk több ízben már megpendített azon eszmét ismételni: miszerint ébredjen föl végre az academia, hivatásának egyik legszentebbkére — az irodalmi kritikára több gondot fordítani. Kezdetben kell ám elfojtani a kártékony dudvát, nehogy később erőt vegyen mezeink' termésén. Mennyi szükségünk volna egy az egyetemes magyar irodalmat felölelő tudományosan kritikai lapra, melly az academia által alapítva, költségeit annak pénztárából fedezné! És e tekintetben az academiának anyagi

*) Caleidoscop. 3. köt.

szegénysége teljességgel nem volna fölvehető ellenvetés, mert a nemzet, mely azt pártolásába fogadta, segíthetne is a bajon, ha nem mutathatnánk ujjoinkkal ezen Intézetnek nem egy olyan kiadására, melyeknél egy az új irodalomnak helyes irányt adó kritikai lap csakugyan sokkal előirányosb, üdvesb és szükségesebb lenne. Ennyit ezúttal az anyagi ellenvetésre. Mi a szellemi illeti, remélnünk kell, mikép e tekintetben senkinek sem fog eszébe jutni a legtávolibb kétkedést is támasztani okarni.

De habár az academia e lelkismeretes kötelességét elmulasztja is, habogy igaz marad is állításunk ama szomorú irányról, mely kivált fiatalabb íróinkat bélyegzi: vannak mégis és lesznek mindig írók, kiknek munkáik szép kivételt tesznek ez általános betegségből. Azért legyünk tehát igazságosak, és ismerjük el, hogy amannak, melyet vázolni kezdünk, ellenében egy szilárdabb irodalom keletkezik. Ez sem veti meg az új tanok' erőnyeit; az eszmevirágok, miket terjeszt, a szent szabadság' dús mezején virítanak; de féken tartja a tulcsapongás' célvesztett rajzásait, s az emancipatio' irányának termékenyebb, nemesb célzt kitűzni ügyekszik. Irodalom, mely az idegen irodalmak' ősi classicitásában — mikép érintők mondott könyvünkben is — nem keresi ugyan az írói művészet' eldőntő hatalomszavát, de nem is tagadja meg ám sem egy nemzet sem egy kortul is az érdemlett méltánylást, irodalom, mely kész ugyan meghonosítani a szerencsés újításokat, de nem fölládozni sem a nyelvet sem önmagát minden nyavalygó vakmerőség, minden pelyhesedő követelésnek. Nem szükség mondanom, hogy Abafi írója e tan' ritka fénycsillagának egyike.

Illy nem épen fényes conjuncturái között irodalmunknak a nagy értelmiség' egykori fölszabadítását nem minden apály nélkül megelőző e jelenkorban mi örvendetes érzés, minő fénytéljes jelenet tehát a regényirodalom' mezején egy Jósika Miklós' meglepő feltűnése, az a mondottakból önkényt következik. Mi szép, mi magasztos látni egy századokszentelte név' dicső ivadékát annyi érdemlett sikerrel futni a pályán, melyre őt a geniusz' ihlete szólítja. Látni egy szellemdus költőt, kinek Istene, vallása és szíve van, kinek keblében hármias angyala fészkel a mennynek: hit, remény és szeretet. Egy lelkes férfit, ki míg elveinek, véreinek és rangjának rokonosai politikai pártdühök vagy vetelkedő irigységükben egy kalán vízben elvesztenék egymást, szépcsöndesen otthon ül, bájtéljes völgyeinek árnyában, lovagi erényt és királyhozi hűséget, nemesen föllengő feláldozást és szigorú társasági rendet, forró, kéjtelen, szűzies s mégis olly hű szerelmet tanít, és aztán a sza-

bartság' dicsőségét, melyet szabad törvény szentesít! Ugy van ugy ezek azon polgári erények, mikre Jósika' regényei lelkesítenek.

De mielőtt néhány szót regényeiről általánosan, különösen pedig legújabb regényéről valamivel bővebben szólnánk, fussuk át egy kis emlékeinkben az irodalom' e divatos nemének különböző korszakait, mondjuk meg, hogy a források, melyekből a tárgyról csekély ismereteinket merítettük, oly biztosak, minőknek az illy tudományos kutatások' forrásait csak tartanunk lehet *).

BRUNHILD.

(Folytatás.)

Ugy tetszett, mintha e hangok tündérvilágból szűrődnének át, olykor mint hegyi zuhatag dagadnának föl, azután, mint a távol viszhang, édesen és andalítón halnának el; s midőn a szívek ismeretlen kint szorultak össze, egyszerre mint a tavaszi pacsirta, az ifju élet' minden vidámsága átolvadt azokba, s a fülelő nép az örömet érzé bevilágult lelkébe, mint sugárt ismeretlen mennyekből.

Atyja ilyenkor ölébe karolta őt, bársony fürteit csókolta s a szép harmatkezeket szorította a magáéiba; mintha félne, hogy az isteni teremtés, mint boldog árny, jobb világba emelkedik öléből. Ha valamelyik a cselédség közül hibát tett, magát atyját nem egy kérte, hogy

*) History of Romances by M. Dunlop 1833.

Curiosities of Literature, by I. d'Israeli Esqu. 1834.

Specimens of the Early English Metrical Romances. by Ellis.

Illustrations of Northern Antiquities. (Kivonatokkal az ismeretes Nibelungen könyvből.)

Le Grand és Sainte Palaye Histoire des Troubadours.

Bibliothèque des Romans par M. le C. Eordon de Percel. Ez érdekes könyv' valóságos szerzője a tudós Lenglet de Fresnoy, s e munkájában egyszersmind egy hosszú catalogusát adja az 1734-ig világot látott regényeknek.

Die Sagen der Pfalz aus dem Munde des Volks und deutscher Dichter, von Fr. Baader und Laurian Moris. Stuttgart 1842.

Toldy, Handbuch der ungrischen Poesie.

Kölcséy: Élet és literatura.